

Recenzii

Documentul final, încununarea luptei antitrinitare a Bisericii, prezintă completarea mărturisirii de credință de la Niceea prin ultimele articole ale Crezului păstrat și mărturisit până în prezent de Biserica Ortodoxă. O notă deosebită a acestei părți a lucrării este conferită prin analiza comparată a textelor mărturisitorilor adoptate la primele două sinoade, subliniindu-se adăugirile și îmbogățirile de conținut și sens aduse textului niceean de cei 150 de părinți întruniți la Constantinopol, în anul 381. Adrian Covan nu consideră înnoirile ca fiind „regruparea stilistică a unor expresii niceene, ci mai ales, fixarea și stabilirea învățaturii de credință în dogmă” (p. 226). O atenție sporită este acordată fixării terminologiei care definește lucrarea de viață făcătoare a Duhului Sfânt și deoființimea și împreună-slăvirea Lui cu Tatăl și cu Fiul. În final, sunt amintite și celelate articole formulate la Constantinopol.

În încheiere, este realizată o bine venită secțiune rezervată concluziilor care rezumă, sedimentează și clarifică informația întregii analize.

Subsumând toate aspectele luate în considerare, cartea de față devine un instrument util și eficient în mâinile celor care doresc să obțină informații cât se poate relevante în ceea ce privește apariția, dezvoltarea și combaterea ereziei subordinaționismului. Analizând însă complex contextul politic, istoric, cultural și teologic al secolelor premergătoare, ea indică direcții și în legătură cu alte învățături greșite, dar cu același fundal antitrinitar, devenind mai degrabă „o densă lucrare destinată triadologiei creștine” (p. 5).

Andrei Fișcă, Student anul IV, Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna”

Ciprian Iulian Toroczkai, *Literatura teologică românească în secolul XX: accente, sinteze și repere bio-bibliografice*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2018, ISBN 978-606-37-0370-6, 240 p.

Învățătura de credință se cere întotdeauna explicată și transmisă în acord cu necesitățile și particularitățile unei epoci sau ale unui spațiu anume, iar volumul de față aduce în atenție modalitatea în care s-a dezvoltat teologia ortodoxă română de-a lungul secolului XX. Autorul reunește în câteva medalioane portretele a patru teologi români care au marcat evoluția învățaturii ortodoxe autohtone.

Cum era și firesc, figura dominantă a volumului o reprezintă părintele profesor Dumitru Stăniloae care prin opera sa a marcat și marchează încă generații întregi de teologi. Lui îi sunt dedicate primele trei contribuții care vizează câteva teme cheie ale gândirii „patriarhului teologiei românești”, receptarea operei sale, precum și sistematizarea unei bibliografii selective.

Astfel, primul studiu, intitulat „Teologia comuniunii în gândirea Părintelui Dumitru Stăniloae” (p. 13-61), urmărește „să surprindă legătura intimă între cult-dogmă-spiritualitate așa cum se desprinde din gândirea Părintelui Stăniloae, cu accent pe elementul moral” (p. 15).

Pornind de la paradoxul ipostasului pe care marele teolog îl considera a fi în același timp o „realitate deosebită de ființă”, dar și „concretizarea și realizarea ființei” (p. 18), dl Toroczkai face o sinteză a dialogului critico-polemic cu existențialismul, „căruia Părintele Stăniloae îi recunoaște meritul de a surprinde, în opoziție cu antropologia carteziană

reducționistă, caracterul fundamental transcendent al subiectului”. În consecință sunt urmărite influențele pe care le exercită gândirea lui L. Lavelle, M. Buber sau M. Heidegger, dar și modul creativ în care teologul român alege să nuanțeze poziția Bisericii Ortodoxe și să o fundamenteze pe noțiunea de persoană (p. 23), concentrându-se „asupra unicității fiecărei persoane și asupra valorii sale în relația cu celelalte, care constă în faptul că fiecare ființă umană are un nume distinct” (p. 24). Calitatea persoanei de „chip al lui Dumnezeu” și imperativul asemănării cu El reprezintă începutul și sfârșitul spiritualității ortodoxe, iar inițiativa procesului dinamic de tindere de la chip la asemănare se găsește inclusă în chiar originea omului, reflex al Sfintei Treimi, fiind astfel puse bazele trinitare ale spiritualității creștine, căci doar comuniunea intertreimică în iubire poate menține și ridica omul într-un „dialog etern al iubirii” (p. 26-27).

Explorând mai departe această temă autorul afirmă că teologia Părintelui Stăniloae se axează pe relația ontologică dintre persoană și comuniune, promovând relația sau unirea personală a omului cu un Dumnezeu personal.

Foarte interesantă este abordarea relației strânse sau chiar a identității dintre românism și Ortodoxie, integrarea sa în Tradiția Părinților, denunțarea unitatismului, sau afirmarea „unilaterală” a superiorității ortodoxiei românești asupra celorlalte tradiții creștine, interpretate în decursul timpului ca niște concesiile ideologice ce reprezentau „prețul plătit pentru a-și putea publica opera” (p. 30), iar autorul are meritul de a evidenția faptul că teologia Părintelui Stăniloae se situează în interiorul unei căutări a identității românești ce și-a avut apogeul în perioada interbelică (p. 31). Intenția teologului este aceea de a oferi un program concret pentru înnobilarea omului prin comuniune, iar nu evocarea, în chip abstract, a unor presupuse trăsături etnice românești, aducându-se slavă poporului român și culturii lui, cum se practica în acea perioadă de dictatură comunistă.

Aceste speculații sunt invalidate de o altă temă recurentă a gândirii Părintelui Stăniloae (*Biserica și oekumené*), fiind subliniată convingerea sa că Biserica are ca scop să cuprindă unirea întregii existențe, pe Dumnezeu și creația, ceea ce ar reprezenta împlinirea planului etern al lui Dumnezeu (p. 47).

În finalul studiului sunt cuprinse trimiteri la alte câteva preocupări specifice marelui teolog precum cunoașterea lui Dumnezeu în împrejurările concrete ale vieții sau „sobornicitatea deschisă” care trebuie să ofere un criteriu obiectiv pentru desfășurarea onestă a unui dialog ecumenic.

Materialul intitulat „Receptarea operei Pr. Dumitru Stăniloae (1903-1993) la nivel național și internațional. Contribuția mitropolitului Antonie Plămădeală” (p. 63-76) insistă asupra „generației Stăniloae”, sintagmă pe care mitropolitul Ardealului o lansase la începutul anilor '90 și îi identifică ca membri ai acestui curent cultural atât pe cei care citește și trăiesc Filocalia, adică duhovnici, monahi și laici creștini, cât și pe filozofi, sociologi, oameni de cultură și litere ce se apleacă asupra temei „specificului românesc” (p. 72).

Secțiunea alocată Părintelui Stăniloae se încheie cu bibliografia selectivă (p. 77-86) menită să evidențieze cele mai importante lucrări și studii ale marelui teolog.

Pe același palier, al redescoperirii și revalorificării Tradiției patristice, se înscrie și opera Părintelui Ioan G. Coman, cel mai de seamă patrolog ortodox român, căruia autorul

Recenzii

îi dedică medalionul intitulat „Părintele Prof. Dr. Ioan G. Coman: repere bio-bibliografice” (p. 87-108)

Contribuțiile publicate de ilustrul dascăl în domeniul culturii clasice elene, al istoriei religiilor, în latura teologiei patristice și pastorației, a ecumenismului, dau mărturie despre diversitatea preocupărilor părintelui prof. Ioan G. Coman, dar și despre modul exigent și savant în care le-a tratat, convins că „a lucra pentru a aduce soarele în inima altora și zefirul dulce în sufletul semenilor tăi triști ca și tine, este poate singurul sens al vieții noastre” (p. 94).

Am putea spune că această predilecție pentru studiul patristic care, atât în cazul Părintelui Stăniloae (n. 1903) cât și cel al părintelui Coman (n. 1902), stă la baza lucrărilor lor este o însușire specifică acestei generații, în vreme ce următoarea generație de teologi, ai cărei exponenți sunt părintele Ion Bria (n. 1929) și părintele Ilie Moldovan (n. 1928), se dovedește mult mai profund ancorată în realitățile și provocările cu care se confruntă Biserica sub aspect misionar și etic.

Vastul studiu, intitulat „Contribuția Pr. Prof. Ion Bria la dezvoltarea teologiei misionare ortodoxe în secolul XX” (p. 109-212), sintetizează marile teme care l-au individualizat pe Părintele Bria, cum ar fi, de exemplu, convingerea sa că misiunea creștină posedă un caracter deopotrivă triadologic, hristologic și pnevmatologic (119), după cum centralitatea lui Hristos reprezintă principiul misionar fundamental al Bisericii Ortodoxe.

Implicațiile dogmatice trebuie secondate de cele morale pentru că „mărturia prin calitatea și sfințenia vieții este cel mai eficient mijloc de misiune. Pentru că nimic nu este mai atrăgător și mai convingător decât creștinul, comunitatea sau sfântul, care oferă un exemplu concret de împlinire a sensului vieții și iradiază liniște, pace și iubire” (p. 129).

În consecință părintele Bria acordă o deosebită importanță apostolatului mirenilor care „se practică în societate, de la învățământul religios până la chivernisirea parohiei, desigur, prin raportarea lor la preoții și la episcopii respectivi, deoarece în Biserica orice se face prin consens și în solidaritate” (p. 134). Dar atât preoția universală, cât și cea sacramentală „se descoperă în Liturghie. În și prin Liturghie, Biserica întregă își exprimă rolul ei sacramental, rol care nu se poate separa de starea ei de a fi «poporul lui Dumnezeu»” (p. 137).

Desigur, una dintre cele mai importante contribuții aduse de părintele Bria la dezvoltarea teologiei misionare ortodoxe constă în cristalizarea și răspândirea în spațiul ecumenic a expresiei „Liturghia după Liturghie”, concept care reunește în sine diaconia, spiritualitatea, educația teologică, etica socială, disciplina politică creștină, urmărind realizarea și păstrarea echilibrului între sfințenia personală, prin asceză și rugăciune, și contextul social și cultural în care trăiesc creștinii și oamenii în general. „Ortopraxia, asceza, are în vedere nu doar patimile trupești, ci și răul social care se manifestă în instituții și ideologii ce degradează omul și deturneză destinul acestuia” (p. 143). De aici rezultă și convingerea sa privind unitatea și integritatea vieții creștine în triumful realizat de „Liturghia interioară”, adică „viața spirituală, mistică personală prin rugăciunea ce face din inimă altarul de jertfă de sine lui Dumnezeu pentru a face loc deplin harului și iubirii divine să sălășluiească interior pentru ca să nu mai trăim noi ci Hristos în noi”, de Liturghia euharistică și de sacramentul („Liturghia”) fratelui, diaconia socială ce instaurează o nouă

Recenzii

etică comunitară, cea evanghelică conformă cu voința și lucrarea divină și eclezială pentru lume (p. 179-180).

Ultimul studiu reunește sub titlul „O viață pusă în slujba valorilor morale ale Bisericii și neamului românesc: Părintele Ilie Moldovan” (p. 213-239) câteva coordonate ale gândirii dascălului de la Sibiu, dar și o foarte cuprinzătoare bibliografie. Este foarte interesant parcursul subliniat de autor, de-a lungul căruia Părintele Moldovan face tranziția de la aspectul dogmatic al teologiei la cel etic. De fapt, preocupările legate de aprofundarea teologică a Persoanei Duhului Sfânt și a relațiilor inter-treimice l-au condus în mod necesar pe Părintele Moldovan la conștientizarea importanței iubirii ca esență a vieții veșnice dumnezeiești și model al comuniunii persoanelor umane. Elanul, convingerea și înflăcărea sa l-au determinat nu doar să teoretizeze, ci și să se implice extrem de mult în apărarea valorilor creștine ale existenței umane (p. 216, 219). Exigența sa poate fi constatată și din asumarea ca sarcină programatică a unei teologii cultivate „în Duhul” (p. 217). Preocupat de problema etnicului și a etnicității, dascălul de Morală a dus mai departe intuițiile părintelui Stăniloae, considerând „paradisul etnic românesc” o realitate care poate să constituie soluția crizei identitare și a delăsării în raport cu problemele personale și comunitare (p. 221).

Schițând aceste patru profile bio-bibliografice, autorul aduce tot atâtea omagii personalităților teologiei românești, dar și invită la cunoașterea principalelor contribuții aduse de teologii români la dezvoltarea teologiei ortodoxe contemporane, căci „unitatea Ortodoxiei nu se poate manifesta în necunoaștere” (p.11).

Asist. Dr. Dragoș Boicu